

Česko-ruské vztahy po Vrběticích: staré výzvy, nové perspektivy

Pavel Havlíček, Tereza Soušková

Gefördert vom Auswärtigen Amt aufgrund eines Beschlusses des Deutschen Bundestages. Financováno Ministerstvem zahraničí Spolkové republiky Německo na základě usnesení Německého spolkového sněmu.

Publikace vznikla v rámci projektu, který byl podpořen z prostředků v rámci dotačního programu Ministerstva zahraničních věcí České republiky Priority zahraniční politiky ČR a mezinárodní vztahy.

OBSAH

Předmluva.....	3
Shrnutí	4
Doporučení	5
Úvod	7
1. Politická dimenze.....	7
2. Ekonomická dimenze.....	9
3. Multilaterální rozměr.....	12
4. Česko ruské vztahy v budoucnosti	15
Závěr.....	18

Předmluva

Při pouhém pohledu na mapu je jasné, že Rusko je největším sousedem EU. S ohledem na velikost jeho území, početnou populaci, vojenskou sílu a akceschopnost je třeba s ním počítat jako s významným aktérem jak v rámci Evropy, tak globálně. Potenciál pro rozvoj spolupráce mezi Ruskem a EU zůstává nicméně – ze všeobecně známých důvodů – nenaplněn. Vztahy mezi Brusel a Moskvou jsou od anexe Krymského poloostrova Ruskem v roce 2014 a také v důsledku jeho destabilizující činnosti ve východní Evropě na nejnižší úrovni. V blízké době neexistuje perspektiva zlepšení.

Politika EU vůči Rusku je založena na pěti základních principech stanovených v roce 2016 a znovu potvrzených v polovině letošního roku. Pokud Moskva nebude plně respektovat mírové dohody, Brusel nepřistoupí k zásadní změně. Jednomyslná shoda na prodloužení platnosti sankcí dvakrát za rok dokazuje, že mezi členskými státy EU existuje v této otázce všeobecná shoda. Vedle toho EU posiluje svou odolnost např. v oblasti energetické bezpečnosti, hybridních hrozeb a strategické komunikace. Napětí ve vzájemných vztazích dále posílily útoky na německý Spolkový sněm a odhalení pachatelů výbuchů muničních skladů ve Vrběticích. Spolupráce EU s Ruskem ale stále probíhá ve vybraných oblastech evropského zájmu, jako je např. věda a výzkum.

Po staletí trvající globální ambice Ruska způsobují, že přemýšlí v geopolitických kategoriích. Ruská politika náhrady dovozu a hospodářské soběstačnosti existovala již před anexí Krymu. EU by ve svém vlastním zájmu neměla doufat v nárůst vzájemného obchodu, ale zároveň zůstat otevřená strategickému dialogu v otázkách globálního významu, jako je role Číny nebo boj se změnou klimatu.

Dr. Markus Ehm

Ředitel regionálního projektu Střední Evropa

Nadace Hannse Seidela

16. 9. 2021

Shrnutí

- Vrbětická kauza odhalila limity české zahraniční politiky ve vztahu k Rusku, která postrádá jednotnou strategii a je nesena třemi vzájemně nezávislými aktéry: Ministerstvem zahraničních věcí, premiérem a prezidentem.
- Vrbětická kauza zároveň otevřela prostor po redefinování a přenastavení mechanismů české politiky vůči Rusku, a to i v širším kontextu vztahů EU a Západu s Ruskem.
- Česko však prozatím postrádá strategický přístup, který by zohledňoval jak ekonomické priority a hodnotové otázky, tak základní východiska a jasně definované národní zájmy.
- V mezinárodním prostředí je česká diplomacie s ohledem na Rusko do určité míry aktivní, ale nedostatečně investuje do své kapacity a využívání všech možností v tlaku na Rusko v dodržování mezinárodního práva a bilaterálních závazků.
- Obecně Rusko na ČR nehledí jako na významného hráče nebo silného partnera, ale jako na subjekt podřízený vůli Spojených států a Západu.
- Rusko nepředstavuje nijak zásadní odbytíště pro český export, ruské podnikatelské prostředí je špatné a nepředvídatelné a význam ruského trhu je mediálně výrazně nadhodnocen.
- Chybí politická vůle zabývat se dlouhodobými slabinami českého postoje vůči Rusku, včetně stále omezené společenské odolnosti, kapacity v boji proti dezinformacím, kriminality či kyberútoků a špionáže.
- Česko má dobré zkušenosti se spoluprací s ruským nestátním a neziskovým sektorem a oblastí mezilidských vztahů, kterou dlouhodobě podporuje. Významná je rovněž podpora nezávislé ruské a ruskojazyčné žurnalistiky, která je jednou z dlouhodobých českých priorit.

Doporučení

- Příští česká vláda by měla v rámci nové koncepce zahraniční politiky vypracovat také novou strategii vztahů s Ruskem a dostatečně reflektovat na hrozbu, která od ruského vedení dnes přichází, včetně otázek strategického významu a závislosti, jakými jsou jaderná energetika a národní bezpečnost.
- Česká vláda by měla zvážit vypovězení Smlouvy mezi ČR a Ruskem o přátelských vztazích a spolupráci za předpokladu, že ruské vedení ani v budoucnu neukáže dostatek politické vůle k jednání a řešení vzájemných sporů a bude dále vystupovat proti duchu smlouvy.
- Navyšování stavů diplomatického personálu, které je i v českém zájmu, by mělo probíhat rovnoměrně a na základě předem schválené strategie. Tři hlavní hráči na české straně by v tom měli postupovat ve shodě a nemělo by tak docházet k rozměňování české pozice vnitřními spory.
- ČR by měla pokračovat v dobře nastaveném systému podpory ruským opozičním představitelům a občanským organizacím, včetně flexibilní vizové politiky, finanční a technické pomoci a podpory mezilidských kontaktů, ale měla by také hledat další prostor pro jeho rozšíření.
- Česko by zejména v kontextu sílících represí ruského režimu mělo zvážit posílení vlastní kapacity a vytvoření zázemí pro ruskou emigraci a ve spolupráci s hlavním městem Prahou zřízení tzv. Shelter City. Kromě toho by se česká vláda měla více věnovat integraci ruské komunity a různých jejích proudů do české společnosti.
- ČR by měla využít všech možností a tlaku na ruskou stranu, aby došlo k odškodnění a právnímu vypořádání se s následky výbuchů ve Vrbětících, a to také prostřednictvím multilaterální diplomacie na úrovni EU, NATO a dalších mezinárodních fór a organizací, kterých je Ruská federace členem.
- Česká republika by měla přijmout vlastní verzi tzv. Magnitského zákona, aby tak rozšířila svou paletu nástrojů reagujících na porušování lidských práv a demokracie ve světě.
- ČR by se měla aktivně zasazovat, aby instrumenty mezinárodních organizací pro reakci na porušování mezinárodního práva, jako například Moskevský mechanismus OBSE, speciální procedury OSN či zprávy Komisaře Rady Evropy pro lidská práva, byly posíleny a mohly být v praxi lépe využívány.
- Česká diplomacie by měla více investovat do kapacit v rámci multilaterální diplomacie, lépe tuto práci provázat s bilaterálními vztahy a efektivněji vysvětlovat své strategické priority při vyjednávání o novém nastavení česko-ruských vztahů na regionální úrovni a v mezinárodních organizacích, jichž je ČR členem.

- Současná vyhrocená situace, probíhající audit vzájemných vztahů a diskuze k Rusku by rovněž měly vést k posílení české společenské odolnosti vůči hrozbám, jako jsou dezinformace a korupce plynoucí z východu.

- ČR by měla začít významně více investovat do ochrany kritické infrastruktury proti kybernetickým útokům, což představuje stále jedno ze slabých míst českých institucí a státní správy.

- Stát by měl důsledněji dohlížet na byznys ruských firem v ČR a provádět screening investic, zejména v případě strategických odvětví.

- Stát by měl minimalizovat riziko podpory závadných investic nebo projektů v Rusku, za které bude muset přebírat odpovědnost, a to zejména přehodnocením dosavadní štedré podpory podniků při vstupu na nepředvídatelný ruský trh, ale také podporou diverzifikace a přesunu firem do právně bezpečnějších a předvídatelnějších podmínek.

Úvod¹

Kauza Vrbětice a následné zařazení Česka mezi „nepřátele“ Ruska představuje fundamentální zlom v novodobých vztazích mezi oběma zeměmi. V plné míře se odhalily limity české zahraniční politiky ve vztahu k Rusku, která jednak postrádá jednotnou strategii a jednak je nesena třemi vzájemně nezávislými aktéry: Ministerstvem zahraničních věcí, premiérem a prezidentem. Neformální pravomoci přitom mnohdy hrají větší roli než ústavní síla jednotlivých institucí. Kromě nejvyšší úrovně je část vzájemných vztahů v gesci dalších institucí, jako je Ministerstvo průmyslu a obchodu a další. Toto rozčlenění, které je zároveň vzájemně provázané, vytváří spleť politik a nastavených mechanismů, které si žádají přehodnocení.

Vrbětickou kauzu bychom měli využít k redefinování české politiky vůči Rusku, a to i v širším kontextu vztahů mezi mezinárodními organizacemi, jichž je ČR členem, a Ruskem. Následující sekce tohoto textu si kladou za cíl shrnout a přiblížit současnou úroveň vztahů mezi ČR a Ruskem v několika klíčových oblastech: bilaterální politické vztahy, ekonomika, bezpečnost a mezinárodní spolupráce. Tyto části budou sloužit jako analytický základ pro navazující úvahy o možnostech budoucího přenastavení česko-ruských vztahů.

1. Politická dimenze

Česko-ruské vztahy si od roku 1993 prošly celou řadou zvratů a obdobími ochlazování a oteplování. V květnu 2021 se v důsledku aféry Vrbětice ocitly na dosud největší křižovatce. Následovala diplomatická eskalace a zařazení Česka mezi ruské oficiální „nepřátele“.² Nicméně již několik uplynulých let si bilaterální vztahy udržovaly negativní trend a připsání útoků na muniční sklady, které se uskutečnily na podzim roku 2014, ruské vojenské službě GRU bylo tak poslední kapkou v celé sérii sporů.

Bezprostředně po rozdělení Československa se přitom v česko-ruských vztazích objevila pozitivní dynamika, když v roce 1993 vedení tehdy nového českého státu podepsalo s Jelcinovým Ruskem Smlouvu o přátelských vztazích a spolupráci.³ V tomto období byly Rusko a Česko nakloněny hledat společnou řeč, měly tendenci zakopávat historické příkopy a řešit bilaterální konflikty. Devadesátá léta byla obdobím pokusů o normalizaci vztahů. Značně problematickým se však ukázalo vyjednávání o splácení sovětského dluhu vůči ČR. Kolem tohoto procesu stejně jako role zprostředkující firmy Falcon Capital přetrvává řada otázek pro podezření z korupce.⁴

Významným milníkem bilaterálních vztahů byl vstup ČR nejprve do NATO a později i do EU, vůči kterému se Rusko vymezovalo. Prvním případem rozsáhlé snahy o prosazování ruských zájmů bylo ovlivňování českého veřejného mínění v souvislosti s plánem instalovat americký systém protiraketové obrany v Brdech

¹ Text vychází z briefing paperu Pavla Havlíčka a Terezy Souškové Česko-ruské vztahy na prahu výzev i nových příležitostí, Asociace pro mezinárodní otázky, 2021. <https://www.amo.cz/cesko-ruske-vztahy-na-prahu-vyzev-i-novych-prilezitosti/>.

² „Czech Republic, US on Moscow's list of unfriendly states over anti-Russian steps—Lavrov“, TASS, 17. 5. 2021, <https://tass.com/politics/1290489>.

³ Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky – Digitální repozitář, Smlouva mezi Českou republikou a Ruskou federací o přátelských vztazích a spolupráci, https://www.psp.cz/eknih/1993ps/tisky/t1382_oo.htm.

⁴ V poslední době vyšly najevo některé nové skutečnosti spojené s půjčkou československé vlády Sovětskému svazu po roce 1989, za kterou měl údajně stát Václav Klaus st., který však toto spojení odmítá: <https://archiv.hn.cz/c1-66927830-klaus-po-revoluci-tajne-poslal-1-3-miliardy-dolaru-sovetum-zeman-vetsinu-dluhu-odpustil>.

v letech 2007–2009, který Rusko vnímalo jako přímé ohrožení svých „životních zájmů“ v regionu střední a východní Evropy.⁵

Skutečným zlomem však byla až ruská anexe ukrajinského Krymu v roce 2014 a stále pokračující agrese ruské armády a jí podporovaných tzv. separatistů na Donbasu. Ta v plné míře odhalila, že Rusko je v rámci prosazování svých mocenských zájmů ochotno začít vojenský konflikt i na území Evropy. Útok na Ukrajinu také jasně ilustroval, že ruský vpád do Gruzie v roce 2008 nepředstavoval ojedinělý akt agrese v regionu Ruskem označovaným za tzv. „blízké zahraničí“, ale první předzvěst střetů a krizí mezi Ruskem a Evropskou unií a Západem jako celkem.

1.1. Současný stav

V reakci na diplomatickou eskalaci po Vrběticích se česká vláda rozhodla nejprve vyhostit ty pracovníky ruské ambasády, které české zpravodajské služby identifikovaly jako ruské agenty, a později zavést striktní paritu v diplomatickém zastoupením mezi ČR a Ruskem.⁶ V českém prostředí se o početní naddimenzovanosti ruské mise hovořilo dlouhodobě a české zpravodajské služby již řadu let upozorňují, že mnozí z těchto zaměstnanců jsou ve skutečnosti příslušníky ruských tajných služeb a Praha jim slouží jako základna i pro mise v okolních zemích.⁷

Rusko se přitom od počátku snažilo zbavit zodpovědnosti a celý incident vykreslit v jiném světle, a to i za pomoci dezinformační „kouřové clony“.⁸ To mu posloužilo nejen při reakci na bezprostřední následky krize a odpovědi mezinárodního společenství, ale také při následném vyjednávání o odškodnění vůči ČR ve výši miliardy korun,⁹ které po Rusku česká strana začala požadovat. Českou pozici však oslabilo, když Rusku při jeho výkladu věci pomáhali někteří čeští ústavní činitelé a další aktéři zainteresovaní na spolupráci s Kremlem.¹⁰

Proruská orientace prezidenta Miloše Zemana je v Rusku chápána jako reprezentující celou českou zahraniční politiku, ačkoli jsou jeho výroky často v přímém rozporu s politikou a kroky vlády. Oproti tomu MZV není na straně Ruska vnímáno jako partner, což dobře dokumentuje fakt, že poslední oficiální bilaterální návštěva na úrovni ministrů zahraničí se uskutečnila před více než 15 lety.

Obecně Rusko na ČR nehledí jako na významného hráče nebo silného partnera. V jeho chápání mezinárodních vztahů Česko spadá do nárazníkové oblasti, která se přiklonila k linii Spojených států vstupem do NATO a EU, a tudíž nevyvíjí vlastní nezávislou zahraniční politiku, ale kopíruje politická rozhodnutí USA.¹¹ Nejen z tohoto důvodu se různé iniciativy v oblasti česko-ruského dialogu nesetkaly

⁵ „Myths and misconceptions in the debate on Russia“, Chatham House Report, 13. 5. 2021, <https://www.chathamhouse.org/2021/05/myths-and-misconceptions-debate-russia>.

⁶ V reakci na kauzu Vrbětice ruská vláda také prosadila, že české diplomatické zastoupení může zaměstnávat pouze 19 místních sil, tedy ruských občanů.

⁷ Bezpečnostní informační služba, Výroční zpráva, 2019, <https://www.bis.cz/public/site/bis.cz/content/vyrocní-zpravy/2019-vz-cz.pdf>.

⁸ Gigitashvili, Givi, „Kremlin spins alternative theories about 2014 Czech depot blast“, 8. 5. 2021, <https://medium.com/dfrlab/kremlin-spins-alternative-theories-about-2014-czech-depot-blast-d43caodd61e6>.

⁹ „Česko bude po Rusku vymáhat alespoň miliardu za Vrbětice, říká Schillerová“, ČT24, 8. 5. 2021, <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/3309143-cesko-bude-po-rusku-vymahat-alespon-miliardu-za-vrbetice-rika-schillerova>; Lukáš Prchal, „Je to svého druhu písemné doznání. Rusko odpovědělo na žádost o identifikaci agentů GRU z Vrbětic“, Deník N, 22. 9. 2021, https://denikn.cz/708675/je-to-sveho-druhu-pisemne-doznani-rusko-odpovedelo-na-zadost-o-identifikaci-agentu-gru-z-vrbetic/?rtm_source=daily_digest&rtm_medium=email&rtm_campaign=mnt-daily-23.09.2021&rtm_content=45544.

¹⁰ Více viz Havlíček, Pavel. Soušková, Tereza. Česko-ruské vztahy na prahu výzev i nových příležitostí. Briefing paper. Asociace pro mezinárodní otázky, 2021, <https://www.amo.cz/cesko-ruske-vztahy-na-prahu-vyzev-i-novych-prilezitosti/>.

¹¹ Viz hodnocení ruských prozápadních a státních médií kauzy Vrbětice. Např. Петр Аков, „Зачем Байдену нужна высылка русских из Чехии?“, Ria Novosti, 20. 4. 2021, <https://ria.ru/20210420/diplomatiya-1728983469.html>.

s výraznějším úspěchem, případně v nich ruská strana viděla pouze příležitost k prosazení vlastních zájmů. Jako příklad můžeme uvést zřízení česko-ruských bilaterálních konzultací ze strany Ministerstva zahraničních věcí, v jejichž rámci však od spuštění v létě 2020 proběhly minimální relevantní aktivity.¹² Tou pravděpodobně jedinou bylo získání přehledu aktivit a projektů jednotlivých resortů směrem k Rusku, což se stalo předobrazem dnes probíhajícího auditu česko-ruských vztahů. Dalším nenaplněným projektem, který ukázal nezájem ruské strany o efektivnější spolupráci, bylo Česko-ruské diskusní fórum založené v roce 2017.¹³ Česko-ruské vztahy jsou dnes rovněž rámovány mnoha neshodami ohledně historické paměti a pojetí událostí 20. století, včetně sovětského zásahu proti pražskému jaru roku 1968 nebo incidentů spojených s přesuny historických památníků, jako byla socha maršála Koněva¹⁴ v Praze a likvidace pomníků československých legionářů v Rusku.¹⁵ Ty se i kvůli nedostatku politické vůle na ruské straně nepodařilo ani přes opakované pokusy uspokojujivě řešit, což ilustruje ruský zájem tuto tematiku instrumentalizovat.

Na druhé straně má Česko dobré zkušenosti se spoluprací s ruským nestátním a neziskovým sektorem a oblastí mezilidských vztahů, kterou dlouhodobě podporuje. V roce 2011 se česká diplomacie zasadila o založení Fóra občanské společnosti EU-Rusko.¹⁶ Zároveň má ČR flexibilní vízovou politiku pro Rusy pronásledované režimem za kritické aktivity a opoziční činnost. Významná je rovněž podpora nezávislé ruské a ruskojazyčné žurnalistiky, která je jednou z dlouhodobých českých priorit, jedná se např. o Rádio Svobodná Evropa/Rádio Svoboda či o český příspěvek do tzv. Russian Language Media Exchange, přes který se podpora médiím ve východní Evropě realizuje. Česká diplomacie rovněž finančně přispívá do Evropské nadace pro demokracii a do Prague Civil Society Centre (PCSC), které se v Rusku a na východě Evropy aktivně zasazují o podporu demokracie, pluralitní společnosti a občanského aktivismu skrz neziskové organizace. Praha taktéž slouží jako jedno z evropských center ruského nezávislého myšlení a aktivismu, z ČR operuje celá řada ruských i českých iniciativ.¹⁷

2. Ekonomická dimenze

Český export do Ruska se pohybuje kolem 2 % celkového českého vývozu, což znamená 12. místo z hlediska regionálního pořadí objemu vývozu a 2. místo mimo země EU.¹⁸ Meziročně toto číslo sice mírně roste, avšak stav ruské ekonomiky v posledních letech nenabízí pro ČR mnoho perspektiv a nových příležitostí do budoucna. Navíc pandemie koronaviru přinesla oslabení výroby i přeshraniční výměny. Porovnáme-li dané hodnoty s objemem vývozu do EU (75 %) nebo podle jednotlivých zemí, kdy je první Německo (30 %) a druhé Slovensko (7,6 %),¹⁹ vidíme, že Rusko nepředstavuje nijak zásadní odbytiště a jeho pozice je především mediálně výrazně nadhodnocená. Zejména v posledních letech se ve veřejném prostoru objevují zavádějící představy artikulované některými představiteli z politiky (např.

¹² Hrad.cz, „Proč máme mluvit s Ruskem“, 24. 7. 2021, <https://www.hrad.cz/cs/pro-media/co-tyden-dal/proc-mame-mluvit-s-ruskem-15478>.

¹³ Alžběta Chmelařová, „Česko-ruské vztahy: čas na změnu“, policy paper, Asociace pro mezinárodní otázky, 2017, https://www.amo.cz/wp-content/uploads/2017/11/AMO_Cesko-ruske-vztahy-cas-na-zmenu3.pdf.

¹⁴ „Rusko chce po obraně odstraněnou sochu maršála Koněva. ‚Není naše,‘ brání se ministerstvo“, iRozhlas, 10. 4. 2020, https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/socha-konev-praha-rusko-lubomir-metnar-ministerstvo-obrany-praha-6_2004100958_kro.

¹⁵ Lubomír Smatana, „Vztah Rusů k pomníkům českých legionářů je různý. Někde jsou krásné, jinde chátrají“, Radiožurnál, 15. 6. 2020, <https://radiozurnal.rozhlas.cz/za-vlast-a-proti-cisari-8225607/1>.

¹⁶ EU-Russia Civil Society Forum, <https://eu-russia-csf.org/about-us/overview/>.

¹⁷ Mnoho z těchto organizací však muselo ukončit svou činnost v Rusku kvůli zvýšenému nátlaku ze strany ruské vlády. Organizace, které využívají zahraniční financování, jsou v Rusku nově omezovány na základě zákona o tzv. zahraničních agentech.

¹⁸ Český statistický úřad, <https://www.czso.cz/>; Ministerstvo průmyslu a obchodu, <https://mpo.cz/>.

¹⁹ Tamtéž.

prezidentem Zemanem), komerční sféry či médií o tom, že ruský trh je pro ČR zásadní obchodní příležitostí. Českému exportu do Ruska dominuje několik silných hráčů,²⁰ noví aktéři mají pro vstup na ruský trh omezené možnosti. Navíc čelí nejistotě kvůli špatnému podnikatelskému prostředí a nezbytnosti postupovat skrz neformální vztahy.²¹

Ruský trh je problematický z mnoha důvodů. Je dlouhodobě nestabilní, obtížně předvídatelný, nachází se v zajetí korupce, klientelismu, byrokracie a neprůhledných vazeb, postrádá vymahatelnost práva a soudnictví je závislé na politické moci.²² Nejnovější příklad těchto obtíží spojených s působením na ruském trhu poskytla česká firma s koupelnovým nábytkem Dřevojas, jež se nyní v Rusku soudí se svým bývalým místním partnerem, který české podnikatele tuneloval.²³ Podle Indexu vnímání korupce sestavovaného každoročně Transparency International se Rusko v roce 2020 umístilo až na 129. místě ze 180.²⁴ Nabízí se tedy otázka, zda se státu vůbec vyplatí investovat tolik prostředků na podporu českého exportu na tento problematický trh, zvláště dochází-li v posledních letech k jeho proměně v neprospěch zahraničního exportu například i v důsledku zvyšujícího se protekcionismu a cílené limitace zahraničních subjektů v určitých oblastech.²⁵

Prosazování českých obchodních a investičních zájmů v zahraničí, včetně Ruska, pomáhá Ministerstvo průmyslu a obchodu a jeho instituce a agentury, jakými je Česká exportní banka (ČEB), Exportní garanční a pojišťovací společnost (EGAP) či CzechTrade a CzechInvest. EGAP²⁶ a ČEB byly v minulosti spojeny s několika problematickými a v důsledku velmi ztrátovými projekty v Rusku, které musela vláda sanovat ze státního rozpočtu, a transakce byly vyšetřovány policií.²⁷

Z druhé strany ČR vyvíjí snahy o diverzifikaci svého exportu, dokonce se k tomu zavázala ve vládní Exportní strategii pro roky 2012–2020, podle níž by Česko mělo usilovat o snížení závislosti exportu na vnitřním trhu EU.²⁸ V tomto světle se Rusko může jevit jako do určité míry logický směr. Například již zmiňovaný EGAP ve svém hodnocení rizikovosti zemí na osmistupňové škále Rusko hodnotí známkou 4, tedy středovou pozicí. Jako jeho silné stránky přitom uvádí politickou a bezpečnostní stabilitu, velikost populace, území a ekonomiky, surovinovou základnu a pozici Ruska jakožto regionální mocnosti a jeho postavení v rámci Euroasijské hospodářské unie.²⁹ Politická a bezpečnostní stabilita je však v kontextu

²⁰ např. Vojtěch Boháč, „Ruská cesta Petra Kellnera“, Voxpot, 30. 3. 2021, <https://www.voxpot.cz/ruska-cesta-petra-kellnera/>.

²¹ David Clark, „Russia's biggest enemy? Its own economy“, *EUObserver*, 17. 9. 2021, https://euobserver.com/opinion/152825?utm_source=euobs&utm_medium=email.

²² Sergei Guriev, „How Transitional Institutions Could Transform Russia's Economy“, Carnegie Moscow Center, 21. 11. 2017, <https://carnegie.ru/commentary/74790>; Velvyslanectví České republiky v Moskvě, „Rusko zavádí vývozní cla na ocelové výrobky“, 14. 7. 2021, https://www.mzv.cz/moscow/cz/obchod_a_ekonomika/rusko_zavadi_vyvozni_cla_na_ocelove.html.

²³ Lukáš Prchal, Michal Tomeš, „Továrna v Rusku měla svitavskému Dřevojasu otevřít nový trh. Vzal mu ji ale místní partner“, *Deník N*, 21. 7. 2021, <https://denikn.cz/666980/tovarna-v-rusku-mela-svitavskemu-drevojasu-otevrit-novy-trh-vzal-mu-ji-ale-mistni-partner/>.

²⁴ Transparency International, Corruption Perceptions Index, <https://www.transparency.org/en/cpi/2020/index/rus>.

²⁵ The World Bank, „Country Context Overview Russia 2020“, <https://www.worldbank.org/en/country/russia/overview>.

²⁶ Nicméně v rámci evropské regulace rizikovosti EGAP k 2016 změnila systém řízení rizik, který by jí měl mnohem lépe pomoci odhadnout rizika, takže podobné projekty by již dnes screeningem s největší pravděpodobností neprošly. Viz Exportní garanční a pojišťovací společnost, „Změny v procesech při pojišťování vývozních úvěrových rizik“, <https://www.egap.cz/cs/zmeny-v-procesech-pri-pojistovani-vyvoznich-uverovych-rizik>.

²⁷ Alžběta Chmelařová, „Česko-ruské vztahy: čas na změnu“, policy paper, Asociace pro mezinárodní otázky, 2017, s. 9–1, https://www.amo.cz/wp-content/uploads/2017/11/AMO_Cesko-ruske-vztahy-cas-na-zmenu3.pdf.

²⁸ V tomto ohledu ČR participuje v mnoha organizacích či uskupeních.

²⁹ Exportní garanční a pojišťovací společnost, „Ruská federace: Stručný politický a ekonomický přehled“ <https://www.egap.cz/cs/zeme/ru>.

současného režimu dvojsečná zbraň a může stejně tak dobře představovat nevýhodu, a to zvláště v kontextu vrbětické kauzy a zařazení ČR na seznam tzv. „nepřátelských zemí“ Ruska a zablokování vzájemných diplomatických vztahů. V tomto světle působí z české strany nesrozumitelně a nekonceptně, že Ministerstvo zahraničí v červenci odsouhlasilo zapojení Ruska do programu PROPEA, který bude v roce 2021 částečně kryt náklady na zakládání poboček českých firem v zahraničí.³⁰

I přesto může ruský trh pro mnohé české firmy představovat atraktivní cíl, například i proto, že podmínky stanovené Ruskou federací pro firmy, které o vstup na trh usilují, nemusí být tak přísné jako v jiných zemích mimo EU. Rovněž se jedná i o dopravně lépe přístupnou oblast než např. ostatní kontinenty a v neposlední řadě jsou zde i zmiňované neformální vztahy a kontakty, které těm, kdo jimi disponují, usnadňují vstup na ruský trh a působení na něm. V neposlední řadě není ruský trh monolitní a bylo by chybou jej vnímat jen optikou státem vlastněných státních podniků a korporací. V souvislosti se strukturací dnešní ruské ekonomiky se hovoří o dvou směrech. První je tvořen velkými hráči typu Lukoil nebo Gazprom, jejichž postavení je na ruském trhu dlouhodobě dominantní a spolupráce s nimi funguje na principech, o kterých jsme se zmiňovali výše. Vedle nich se potom rychle rozvíjí sektor služeb, především softwarové firmy nebo startupy, které fungují jinak než tyto velcí hráči. Usilují o maximalizaci svého zisku a politika je nezajímá.³¹ Právě tento směr by pro český byznys mohl znamenat kombinaci dobrých příležitostí s relativně nízkým rizikem jak ekonomickým, tak politickým. V tomto ohledu je dobré se ještě zmínit o možnostech spolupráce mimo nejvyšší úroveň v ruských regionech, kde fungují pracovní skupiny pod Ministerstvem průmyslu a obchodu vycházející z Mezivládní komise pro hospodářskou, průmyslovou a vědeckotechnickou spolupráci mezi Českou republikou a Ruskou federací zřízenou roku 2005.³²

Rozhodnutí o vstupu českých firem na ruský trh by v každém případě měla provázet zralá úvaha, dostatečná informovanost a uvědomění si všech rizik na straně podnikatelů. Je však otázkou, nakolik má český stát a jeho instituce nést odpovědnost za situace, kdy investice a obchody českých podniků na ruském trhu selžou. S tím se pojí otázka, nakolik výhodná je diverzifikace za cenu rizika, které s sebou vstup na ruský trh nese, a zda by pro stát i podniky nebylo výhodnější soustředit se na jiné, bezpečnější trhy, například ve východním sousedství.

Odhlédneme-li od čistě ekonomického zájmu a rozšíříme toto téma i o otázku národní bezpečnosti, která se zvláště po Vrbětících dostala do popředí zájmu, hodnocení se značně komplikuje. Obecně Česko postrádá strategický přístup, který by zohledňoval jak ekonomické výhody, tak jasně definované národní zájmy. Takto komplexní pohled je třeba např. v otázce dostavby jaderné elektrárny Dukovany-II nebo diverzifikace energetických dodávek, které samy o sobě nepředstavují jen obchodní příležitost, ale mají rovněž silný bezpečnostní aspekt.

ČR většinu svých energetických zdrojů dováží z Ruska. Jedná se především o ropu, zemní plyn a jaderné palivo do českých elektráren.³³ Rusko na energetický sektor pohlíží jako na strategické odvětví, skrz které je možné prosazovat i politické zájmy. Od 90. let česká závislost na ruské ropě mírně klesá, v roce 2005 představovala z celkového dovozu do ČR 71 %, od té doby se daří dovoz každý rok mírně diverzifikovat a dnes se pohybuje na úrovni 50–55 %. Ruským ropovodem Družba do ČR přiteče cca 55 % celkového ročního dovozu ropy a má snižující se trend. Naopak

³⁰ Lukáš Valášek, „Česko platí za lákání podnikatelů do Ruska firmě pracující pro ‚Putinovu‘ zbrojovku“, Aktuálně.cz, 21. 7. 2021, <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/rusko-oznacuje-cesko-za-nepriatele-ministerstvo-zahranici-tam/r--c8995888e4db11eb9322ac1f6b220ee8/?ref=mwat>.

³¹ Např. viz texty Vladislava Inozemtseva: <https://www.themoscowtimes.com/author/vladislav-inozemtsev>.

³² Ministerstvo průmyslu a obchodu, „Zasedání Mezivládní komise pro hospodářskou, průmyslovou a vědeckotechnickou spolupráci mezi Českou republikou a Ruskou federací“, 23. 5. 2017, <https://www.mpo.cz/cz/zahranicni-obchod/mezinarodni-obchod-dle-teritorii/zeme-sns-a-dalsi-zeme/zasedani-mezivladni-komise-pro-hospodarskou--prumyslovou-a-vedeckotechnickou-spolupraci-mezi-ceskou-republikou-a-ruskou-federaci---228750/>.

³³ Ministerstvo průmyslu a obchodu, <https://www.mpo.cz/cz/energetika/statni-energeticka-politika/>.

například ropovodem IKL, jehož cílem bylo snížit závislost na ruských dodávkách, přičemž cca 45 %, přičemž se tato hodnota v čase mírně zvyšuje. U plynu je závislost ČR na ruských dodávkách vyšší, což je také způsobeno složitou přepravou této komodity, která se dodává z valné většiny plynovody. Rusko za rok 2020 do ČR přímo dodalo kolem 74 % dodávek. 12 % plynu pochází z Norska a zbývajících 14 % z Německa, což ale zahrnuje i ruský plyn, pouze německou cestou z plynovodu Nord Stream.³⁴ Lze očekávat snižující se spotřebu paliv s ohledem na zelenou tranzici, ke které se Česko zavázalo coby členský stát EU.

Za problematickou ve vztahu k Rusku lze považovat i českou účast v tzv. „ruských bankách“ neboli v Mezinárodní investiční bance (MIB) a Mezinárodní bance hospodářské pomoci (MBHP). Obě byly založeny vládami členských států RVHP v době před rokem 1989 a ČR v nich je stále akcionářem. V roce 2014 probíhaly debaty o tom, zda setrvat, nebo vystoupit. ČR z nich nemá žádný prospěch, naopak banky fungují netransparentně a jejich zaměstnanci mají pro svou pozici velmi neobvyklé výhody – takové, které se blíží diplomatické imunitě. Obě banky jsou mnohými experty považovány za páté kolony ruského vlivu, obzvláště poté, co se MIB přesunula do Budapešti.³⁵

Samostatnou kapitolou je pak netransparentní aktivita části ruských firem v ČR. Začneme-li od toho složitějšího, Česko figuruje jako oblíbená destinace pro ukládání anebo praní nelegálně nabytých finančních prostředků z Ruské federace. Bezpečnostní informační služba (BIS) dlouhodobě upozorňuje na napojení ruských firem na šedou zónu české ekonomiky, a to i ve společnostech, ve kterých má přímý podíl ruský stát.³⁶ ČR dlouhodobě nemá dostatečné efektivní nástroje k odhalování, vyšetřování a následnému trestání těchto případů. Z druhé strany řada ruských firem v ČR vyvíjí neproblematické podnikatelské aktivity. Řešení zůstává v rukou státu, který by měl zefektivnit předvstupní tzv. screening investic, který by předem odhalil případný závadný charakter byznysu, a následně vykonávat efektivní monitoring činností firem a jejich představitelů.

3. Multilaterální rozměr

S ohledem na výše zmíněné vnímá Česko chování Ruska v mezinárodních vztazích optikou revizionismu a snahy o znovuvybudování mocenského postavení, které Rusko ztratilo v 90. letech rozpadem Sovětského svazu.³⁷ Z tohoto přemýšlení vychází přímý rozpor mezi zahraničněpolitickými a bezpečnostními zájmy Ruské federace a Česka, které je jako země malé až střední velikosti a významu přímo závislé na multilaterálním systému dodržování pravidel fungování mezinárodního řádu spoluvytvářeného EU, NATO a OSN. Tento rozpor mezi českým a ruským vnímáním zahraniční politiky je zachycen i v koncepci české zahraniční politiky z roku 2015, která mluví o Rusku jako o aktérovi destabilizujícím evropskou bezpečnostní architekturu, ale zároveň i významným hráči zastoupeném v Radě bezpečnosti OSN, se kterým je nutné spolupracovat.³⁸ Bezpečnostní strategie z roku 2015 potom hovoří o Rusku v souvislosti s nestabilitou ve světě, novými bezpečnostními výzvami a autoritářským modelem zpochybňujícím demokratické a liberální zřízení.³⁹

³⁴ Český statistický úřad, <https://www.czso.cz/>.

³⁵ „Ruská banka v Budapešti: Brána do Evropy“, *Investigace.cz*, 15. 7. 2019, <https://www.investigace.cz/ruska-banka-v-budapesti-brana-do-evropy/#ffs-tabbed-12>.

³⁶ Bezpečnostní informační služba, Výroční zpráva, 2020, <https://www.bis.cz/vyrocnizpravy/vyrocnizprava-bezpecnostni-informacni-sluzby-za-rok-2019-c665e2a7.html>.

³⁷ Mark Galleoti, *New National Security Strategy Is a Paranoid's Charter*, *The Moscow Times*, 5. 7. 2021, <https://www.themoscowtimes.com/2021/07/05/new-national-security-strategy-is-a-paranoids-charter-a74424>.

³⁸ „Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, Koncepce zahraniční politiky ČR“, https://www.mzv.cz/file/1565920/Koncepce_zahranicni_politiky_CR.pdf.

³⁹ „Úřad vlády České republiky, Bezpečnostní strategie České republiky 2015“, <https://www.vlada.cz/assets/ppov/brs/dokumenty/bezpecnostni-strategie-2015.pdf>.

3.1. Postoj EU

Proměnu ruského přemýšlení o svém místě v Evropě a světě nedokázala změnit ani celá řada evropských iniciativ usilujících o zapojení Ruska jako standardně fungujícího státu do evropských a mezinárodních struktur. Výrazná v tomto ohledu byla evropská podpora ruskému členství ve Světové obchodní organizaci či projekt tzv. Čtyř společných oblastí⁴⁰ evropsko-ruského partnerství jako alternativa Evropské politiky sousedství a na něj navazující tzv. Partnerství pro modernizaci prosazovaného zejména Německem. Přesvědčení, že se EU a Západu podaří Rusko prostřednictvím ekonomických investic a hospodářské spolupráce připoutat a lépe integrovat do mezinárodního společenství a ekonomického systému, se po roce 2014 definitivně ukázalo jako liché.

Po roce 2014 se EU zaměřila zejména na politiku opatrného zadržování a snahy o jednotu a podporu spojenců ve východní Evropě, což je zachyceno v tzv. Pěti principech Mogherini z roku 2016, které představují pokus o společný rámec unijního postupu vůči Rusku.⁴¹ Ty jsou ale některými členskými státy EU v poslední době zpochybňovány, jelikož i přes historicky špatnou úroveň vztahů mezi EU a Ruskem některé státy před společným postupem upřednostňují získání bilaterálních výhod. Právě tyto debaty jsou součástí probíhající strategické reflexe ve vztazích s Ruskem, kterou se Česko snaží aktivně ovlivnit a ve spolupráci s podobně smýšlejícími státy EU a Evropským parlamentem⁴² přináší spíše normativní pohled na hodnocení vztahů s Putinovým režimem.

Základním pilířem evropské politiky zadržování byl od roku 2014 společný sankční mechanismus EU operující na několika úrovních, který nejen zůstává v platnosti, ale je v poslední době ještě rozšiřován o silnější důraz na obhajobu demokracie a lidských práv.⁴³ Přesto je však EU často oprávněně kritizována za příliš opatrný přístup vůči Rusku ve snaze o zachování alespoň základních parametrů dialogu a spolupráce v některých oblastech (jako například klima a zelená agenda).⁴⁴

Iniciativa Německa a Francie z června 2021 uspořádat evropsko-ruský summit po vzoru USA ukázala, že mezi státy EU přetrvávají značné názorové rozdíly, jak tuto krizi řešit. Východní křídlo unie se proti iniciativě ostře vymezilo a argumentovalo tehdy nevhodným načasováním a nedostatkem politické vůle ze strany Kremlu.⁴⁵ Je tedy jasné, že debaty a reflexe nad stavem evropsko-ruských vztahů a řešení bilaterálního konfliktu s námi ještě nějakou dobu zůstanou, což dobře ilustrovala pro některé kontroverzní usnesení Evropské komise a Josepa Borrella,⁴⁶ ale také poslední německá iniciativa kolem plynovodu Nord Stream 2.⁴⁷

⁴⁰ „EU/Russia: The four Common Spaces“, European Commission, 18. 3. 2005, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_05_103.

⁴¹ European Parliament, „The EU's Russia policy Five guiding principles“, European Parliament Research Service, únor 2018,

[https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_BRI\(2018\)614698](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_BRI(2018)614698).

⁴² European Parliament, „Direction of EU-Russia political relations“, 16. 9. 2021, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0383_EN.html.

⁴³ Council of the European Union, „EU imposes further sanctions over serious violations of human rights around the world“, 22. 3. 2021, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2021/03/22/eu-imposes-further-sanctions-over-serious-violations-of-human-rights-around-the-world/>.

⁴⁴ Pavel Havlíček, „The EU Must Respond to Russia's Aggressive Behaviour“, 26. 4. 2021, <https://visegradinsight.eu/eu-must-respond-to-russias-aggressive-behaviour/>.

⁴⁵ Julian Borgel, „France and Germany want EU summit with Vladimir Putin“, The Guardian, 24. 6. 2021, <https://www.theguardian.com/world/2021/jun/24/france-and-germany-want-eu-summit-with-vladimir-putin>.

⁴⁶ European Commission, High Representative of the EU for Foreign Affairs and Security Policy, „Joint Communication on EU-Russia relations – Push back, constrain and engage“, 16. 6. 2021, <https://www.europeansources.info/record/joint-communication-on-eu-russia-relations-push-back-constrain-and-engage/>.

⁴⁷ „Ukrainian leaders to Biden: Standing with the world's democracies means changing course on Nord Stream 2“, Atlantic Council, 27. 8. 2021,

3.2. Pozice NATO

Z pohledu Severoatlantické aliance byl vývoj vzájemných vztahů s Ruskem v zásadě obdobný, ale vždy více konfrontační. V 90. letech NATO a Rusko spolupracovaly na společných projektech, jako například Partnerství pro mír. Po podepsání Zakládajícího aktu z roku 1997 se však vzájemné vztahy brzy vyhrotily zapojením NATO do krize v Jugoslávii, proti němuž Rusko vystoupilo. Pozdější rozšíření Aliance do střední Evropy a Pobaltí v roce 2004 Rusko zpochybnilo a stále proti němu aktivně vystupuje na základě údajného zasahování NATO do ruské sféry vlivu.⁴⁸

Ve své strategické koncepci z roku 2010 se Aliance zaměřuje nejen na posilování své obrany a odolnosti, ale také otázky odstrašení a zvyšování investic do svých kapacit, včetně těch reagujících na hrozbu z Ruské federace.⁴⁹ Rok 2014 a summit v Newportu přinesl zastavení veškeré civilní i vojenské spolupráce mezi NATO a Ruskem, jakkoli dialog mezi oběma stranami a výměna informací zůstaly zachovány. V roce 2016 se NATO na summitu ve Varšavě rozhodlo posílit svou přítomnost v pobaltských zemích a Polsku prostřednictvím tzv. Posílené předsunuté přítomnosti. V posledních letech zůstávají vztahy mezi NATO a Ruskem mimořádně napjaté.

NATO se Rusku podrobně věnovalo také ve svém posledním prohlášení z červnového summitu v Bruselu.⁵⁰ Aliance se mimo jiné postavila znovu za Českou republiku v případě Vrbětice. Členové NATO označili Rusko jako hrozbu pro euroatlantické společenství a odmítli jeho agresivní chování nejen ve východním sousedství, ale také pro zbytek společenství v kybernetickém prostoru a dalším asymetrickém soupeření.

3.3. Další mezinárodní organizace

Mezinárodní organizace, kterých je Rusko členem, se Kreml obecně pokouší vnitřně narušit a/nebo využít pro své zájmy, aniž by přispíval k jejich efektivnímu využívání k řešení mezinárodních krizí a regionálních konfliktů.⁵¹

Specifickým tématem je ruské angažmá na půdě OSN a také v rámci Rady Evropy, kde Rusku v současné době hrozí postih za hned několik vážných kauz, včetně obvinění z otravy ruského opozičního předáka Alexeje Navalného.⁵² Nicméně společným problémem obou organizací je nedostatek politické vůle jejich členů, leadershipu a jasně vymahatelných nástrojů, které by Rusko dohnaly k zodpovědnosti za porušení (mezinárodního) práva. Právě ve prospěch těchto institucí a jejich reformování musí ČR a Západ společně vystupovat, aby možnosti a instrumenty mezinárodních organizací jako například Moskevský mechanismus OBSE, speciální procedury OSN či zprávy Komisaře Rady Evropy pro lidská práva mohly být v praxi využívány.

https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/ukrainian-leaders-to-biden-standing-with-the-worlds-democracies-means-changing-course-on-nord-stream-2/?mkt_tok=NjU5LVdaWCowNzUAAAF_PUDTYL6p8AgZdTQj5QFqPtBrbSB__ROXf7okc_HINiC KIX5HRiyzfwNdx7sHXyZCodMaOpFD9EE6nfUz5tSat8sy9DifxxHgVgTDot1

⁴⁸ „Myths and misconceptions in the debate on Russia“, The Chatham House, 13. 5. 2021,

<https://www.chathamhouse.org/2021/05/myths-and-misconceptions-debate-russia>.

⁴⁹ „NATO - Strategic Concept 2010“, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_82705.htm.

⁵⁰ „Brussels Summit Communiqué“, NATO, 14. 6. 2021,

https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_185000.htm.

⁵¹ Více viz Havlíček, Pavel. Soušková, Tereza. Česko-ruské vztahy na prahu výzev i nových příležitostí. Briefing paper. Asociace pro mezinárodní otázky, 2021. <https://www.amo.cz/cesko-ruske-vztahy-na-prahu-vyzev-i-novych-prilezitosti/>.

⁵² „Special rapporteur on Alexei Navalny poisoning: We bet on Russia's cooperation“, DW, 29. 10. 2020, <https://www.dw.com/en/alexei-navalny-poisoning-investigation-council-of-europe/a-55430780>.

4. Česko ruské vztahy v budoucnosti

Na základě výše popsané analýzy česko-ruských vztahů v několika klíčových oblastech je zřejmé, že se dnes bilaterální vztahy potýkají s problémy prakticky ve všech hlavních oblastech od politické a diplomatické úrovně po ekonomickou, bezpečnostní a multilaterální. Dialog mezi ČR a Ruskem na nejvyšší úrovni přitom prakticky neprobíhá. Premiér Andrej Babiš v srpnu 2021 během každoroční schůzky velvyslanců rovněž prohlásil, že na ruské straně nevidí politickou vůli k blízké obnově vztahů.⁵³ Oproti tomu ministr zahraničních věcí Jakub Kulhánec vyzval k nutnosti obnovení „pragmatických“ vztahů s Ruskem jako klíčovým aktérem v mezinárodním prostředí.⁵⁴ Jako příklad relevantních oblastí zmínil ekonomickou spolupráci a mezilidské kontakty.

Současná situace striktní parity české straně umožňuje vypořádat se i s celou řadou dalších problémů spojených s diplomatickým zastoupením Ruska v České republice, včetně problematiky nemovitostí, diplomatických aut a dalších výhod pro ruské diplomaty.⁵⁵

Na základě sporu kolem tzv. ruské školy v Praze se přitom ukázalo, že Rusko se pokouší do obnovy diplomatického zastoupení v ČR zasahovat a ovlivnit situaci ve svůj prospěch.⁵⁶ Navyšování stavů diplomatického personálu musí ale probíhat rovnoměrně a na základě předem schválené strategie. Tři hlavní hráči na české straně v tom musí postupovat ve shodě a nesmí tak docházet k rozměňování české pozice vnitřními spory, jako tomu bylo v případě vysvětlování okolností výbuchu muničních skladů ve Vrběticích.⁵⁷ Je přitom v českém zájmu, aby k takovému symetrickému obnovení postupem času došlo a česká ambasáda v Moskvě mohla opět plnohodnotně hájit české zájmy na místě, včetně Českého domu v Moskvě.

Česká vláda by k tomu měla využít konzultací a mechanismů zakotvených v bilaterální Smlouvě o přátelských vztazích a spolupráci z roku 1993.⁵⁸ Pokud však ruské vedení ani v budoucnu neukáže dostatek politické vůle k jednání a řešení vzájemných konfliktů a bude dále vystupovat proti duchu Smlouvy, česká vláda by měla zvážit její vypovězení. Zejména pak pokud Česko zůstane jako jediná evropská země na seznamu vůči Rusku nepřátelských států. To platí i pro otázku odškodnění a právního vypořádání se s následky výbuchů ve Vrběticích, kde by ČR měla využít všech možností a tlaku na ruskou stranu tyto prostředky uvolnit, včetně v rámci multilaterální diplomacie na úrovni EU, NATO a dalších mezinárodních fór a organizací, kterých je Ruská federace formálně členem.

Probíhající audit vzájemných vztahů a diskuze k Rusku by rovněž měly vést k posílení české odolnosti vůči hrozbám a korupci plynoucím z východu.⁵⁹ Vlna dezinformací by měla české úřady vést k novému zamyšlení a posílení kapacity na

⁵³ Andrej Babiš, „Projev předsedy vlády na zahájení porady vedoucích zastupitelských úřadů České republiky“, Úřad vlády ČR, 23. 8. 2021, <https://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/projev-predsedy-vlady-na-zahajeni-porady-vedoucich-zastupitelskych-uradu-cr-2021-190317/>.

⁵⁴ Jakub Kulhánec, „Projev ministra Kulhánka na poradě vedoucích zastupitelských úřadů 2021“, Ministerstvo zahraničních věcí ČR, 23. 8. 2021, https://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/archivy/clanky_a_projevy_ministru/clanky_a_projev_y_ministra_kulhanka/x2021_o8_23_projev_ministra_kulhanka_na_porade.html.

⁵⁵ „Nemovitosti Ruské federace v Česku“, Hlidacípes.org, <https://www.mapotic.com/majetek-ruske-federace-v-cr>.

⁵⁶ Tereza Šídlová, „Ruská škola v Praze nejspíš zavře. Česko nechce ustoupit v diplomatické válce“, Seznam zprávy, 13. 8. 2021, <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/ruska-skola-v-praze-nejspis-zavrecesko-nechce-ustoupit-v-diplomaticke-valce-171932>.

⁵⁷ Luboš Palata, „Rusové jásají. Zeman je po týdnu podpořil a zpochybnil kroky české vlády“, Deník.cz, 25. 4. 2021, https://www.denik.cz/ze_sveta/rusko-diplomacie-milos-zeman-vrbetice-20210425.html.

⁵⁸ „Česko bude jednat s Ruskem podle smlouvy z roku 1993. Vyjasňovat se budou spory okolo Koněva“, Lidovky.cz, 9. 5. 2020, https://www.lidovky.cz/domov/cesko-bude-jednat-s-ruskem-podle-vzajemne-smlouvy-z-roku-1993-resit-se-bude-predevsim-socha-koneva.A200509_154454_ln_domov_ele.

⁵⁹ Keir Giles, „What Deters Russia“, 23. 9. 2021, Chatham House, <https://www.chathamhouse.org/2021/09/what-deters-russia>.

podobné výpady reagovat, a to včetně posílení zázemí pro strategickou komunikaci (i v ruštině) a její koordinaci při Úřadu vlády, jak k tomu dlouhodobě vyzývají čeští experti, neziskové organizace a také část business komunity.⁶⁰ První kroky v podobě rozšíření koordinačního a analytického zázemí pro boj s hybridními hrozbami v rámci Bezpečnostní rady vlády jsou v tomto ohledu pozitivním signálem. Právě diskutovaný akční plán k provádění nové strategie vypořádání se s hybridním působením k tomu může posloužit jako správný nástroj.⁶¹ Kromě toho by ČR měla začít více investovat do obrany kritické infrastruktury proti kybernetickým útokům, což představuje stále jedno ze slabých míst pro českou společenskou odolnost, jak ukázala například nedávná analýza stavu nemocničních zařízení,⁶² ale může být problémem také pro úřady, školy a celou řadu dalších institucí.

Případy korupce a praní špinavých peněz v Česku ukázaly, že stát musí rezolutně vystoupit proti kriminalitě a další nezákonné činnosti z Ruské federace. Zásadním způsobem by měla být posílena kapacita Finančního a analytického útvaru (FAÚ) operujícím při Ministerstvu financí a silněji musí být do celého procesu zapojena také Česká národní banka, která by měla tok ruských peněz přes české banky více monitorovat. Experti však zdůrazňují zejména neochotu a nedostatek politické vůle k prošetřování podobných incidentů a jejich efektivní řešení,⁶³ které musí příští vláda přinést.

Současná situace ve vztazích s Ruskem zároveň vyzývá k hlubší reflexi nad ekonomickou, bezpečnostní a energetickou závislostí na ruských produktech, zdrojích a vybavení. ČR by proto měla více investovat do snižování nutnosti využívat ruské energetické zdroje dovážet a případně také hledat jejich alternativy. Kromě toho by ČR měla ze své vojenské výzbroje vyřadit starou sovětskou techniku a zbavit se tak závislosti nejen na opravách, ale také školení pracovníků v jejich zacházení.⁶⁴ Nakonec by měla eskalace posloužit také k další diverzifikaci a podpoře přeorientování českých firem z nestabilního a těžko předvídatelného ruského trhu, nabízí se např. země úzce propojeny s evropským jednotným trhem jako Ukrajina, Gruzie či Moldavsko. Zde však bude konečně slovo na českých podnikatelích, aby zvážili všechna rizika a možné následky, které by neměl nést český stát. V každém případě by česká diplomacie měla usilovat o lepší podmínky, právní stát a větší průzračnost obchodního prostředí v Rusku, a to také prostřednictvím Světové obchodní organizace (WTO), které je Rusko členem.

Za situace, kdy na vládní úrovni neexistuje ani dialog, ani politická vůle k vyjednávání, by měl český stát přeorientovat svou pozornost od snahy o normalizaci vztahů s režimem k silnějšímu příklonu k ruské občanské společnosti, a především její části, která se na Evropu zaměřuje. Právě tato část ruské společnosti v poslední roce a zejména v období kolem ruských parlamentních voleb trpí pod obrovským tlakem Putinova režimu. ČR má přitom s jejich podporou v menším měřítku dobré zkušenosti, ale jistě existuje prostor pro rozšíření pomoci, například

⁶⁰ Pavel Havlíček v EAST CENTER, „Disinformation Resilience Index in Central and Eastern Europe in 2021“, 15. 9. 2021, <https://east-center.org/disinformation-resilience-index-in-central-and-eastern-europe-in-2021/#more-2042>.

⁶¹ Jakub Fajnor, „Vláda schválila Národní strategii pro čelení hybridnímu působení“, Ministerstvo obrany ČR, 19. 4. 2021, <https://www.mocr.army.cz/informacni-servis/zpravodajstvi/vlada-schvalila-narodni-strategii-pro-celeni-hybridnimu-pusobeni-227120/>.

⁶² Markéta Řeháková, „Ultras nepřesvědčíme, bojovat s dezinformacemi ale smysl má, říká Vojtěch k očkování. Televizní kampaň se zaměří na mladé ženy“, HN.cz, 6. 9. 2021, <https://archiv.hn.cz/c1-66970690-ultras-nepresvedcime-bojovat-s-dezinformacemi-ale-smysl-ma-rika-vojtech-k-ockovani-televizni-kampan-se-zameri-na-mlade-zeny>.

⁶³ Petra Procházková, „Nejzápadnější bod, kam se mohl sovětský člověk dostat“. Novinář vysvětluje, proč Putinovy politiky lákají české nemovitosti“, Deník N, 3. 9. 2021, <https://denikn.cz/692569/nejzapadnejsi-bod-kam-se-mohl-sovetsky-clovek-dostat-novinar-vysvetluje-proc-putinovy-politiky-lakaji-ceske-nemovitosti/>.

⁶⁴ Jakub Troníček, „Rusko označilo Česko za nepřátelský stát. Armáda i tak dál svěřuje část svého letectva ruským firmám“, iRozhlas, 10. 6. 2021, https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/rusko-vrtulniky-mi-armada-zbrojeni-simulator-mosnov_2106100500_bar.

usnadněním administrativy a možností pro relokaci či vytvořením podmínek pro bezpečné přesídlení aktivistů, novinářů a předáků opozice do ČR, která má potenciál stát se významnějším bezpečným přístavem pro tyto aktivity (tzv. Shelter City) podobně, jako je tomu v případě dalších evropských měst. Česká diplomacie by také měla převést prostředky směřující k ruskému režimu do rukou ruské občanské společnosti, zejména na místní a lokální úrovni, a to jak přímo, tak prostřednictvím zprostředkovatelských organizací.

Místo vztahů s ruským režimem a obnovování „pragmatických“ vztahů by česká vláda také měla napřít síly a více podpořit země Východního partnerství v jejich snaze přiblížit se k EU, a to jak na národní úrovni implementací reforem, tak té mezilidské podporou občanské společnosti a jejího dalšího rozvoje. Vybudováním domácí kapacity může ČR těmto zemím pomoci vzdorovat vnějším i vnitřním tlakům a nabídnout své dosavadní zkušenosti a kapacity s procesem transformace. Sama se přitom může učit ze zkušeností z konfliktního prostředí vytvářeného Ruskem.

Po zmrazení vztahů na bilaterální úrovni by ČR měla více využívat nástroje, které jí dává členství ve spojeneckých organizacích typu EU nebo NATO. Všude zde může být česká diplomacie aktivnější ve vymáhání dodržování mezinárodního práva a závazků, včetně vůči ČR. Česká diplomacie musí být aktivnější především v rámci EU a její debaty o strategické reflexi vztahů s Ruskem a v ní prezentovat své návrhy, což musí být spojeno se systematickým vyjednáváním podpory a vytvářením koalic. Aktivnější musí být česká diplomacie nejen v rámci koalice podobně smýšlejících členských států, včetně ze střední a východní Evropy, ale také směrem k zemím, které na Rusko tradičně nahlíží jinou optikou. Za situace přesunu zájmu Spojených států do Pacifiku bude ještě významnějším hráčem v tomto ohledu nová německá vláda, kdokoli bude nakonec v jejím čele.⁶⁵ Posledním dobrým příkladem tohoto úsilí je společný česko-dánský non-paper k podpoře ruské občanské společnosti, který dostal širokou podporu i mimo náš region.

Podobně i v Radě Evropy, OBSE a OSN musí být česká diplomacie více vidět a zdůrazňovat více své strategické priority, včetně důrazu na demokracii a lidská práva, oblasti, ze kterých se v posledních letech český hlas spíše vytrácí.⁶⁶ Ve všech těchto organizacích se přitom při dostatečné politické vůli nabízí celá řada způsobů, jak s Ruskem komunikovat a jak ho hnát k zodpovědnosti a dodržování pravidel, ke kterým se svým členstvím zavázalo. Proto si nástroje jako moskevský mechanismus OBSE, úřad Komisaře pro lidská práva Rady Evropy či speciální procedury OSN a pravidelné zprávy Rady pro lidská práva OSN zasluhují silnější českou pozornost a lepší synergií v bilaterální oblasti.

⁶⁵ Stefan Meister, „A Pragmatic Policy Towards Russia“, DGAP, 8. 9. 2021, <https://dgap.org/en/research/publications/pragmatic-policy-toward-russia>.

⁶⁶ Pavlína Janebová, Vít Dostál a Pavel Havlíček (eds.), „Agenda pro českou zahraniční politiku 2021“, Asociace pro mezinárodní otázky, 22. 9. 2021, <https://www.amo.cz/cs/agenda-pro-ceskou-zahranicni-politiku/agenda-pro-ceskou-zahranicni-politiku-2021/>.

Závěr

Vrbětická kauza postavila česko-ruské vztahy do bodu nula. Dostali jsme se do okamžiku, kdy je potřeba znovu promyslet vše, co se v bilaterálních vztazích odehrálo za posledních 30 let, což se v současnosti děje jak na vládní, tak i nevládní úrovni. Je potřeba zvážit, které mechanismy zavedené a realizované až doposud, je třeba předefinovat a především, kam by se měly česko-ruské vztahy ubírat v následujících letech. K tomu je třeba využít konzultací na všech úrovních, které určí, jaký je národní zájem ČR vzhledem k Rusku, a vytvoří na něm elementární shodu napříč institucemi a politickým spektrem. Je však zřejmé, že tento postup je v praxi pouze obtížně proveditelný.

V tomto textu jsme se v rámci třech základních dimenzí snažili nastítnit, k jakým závěrům by mohly takové hypotetické konzultace, neboli audit česko-ruských vztahů, dojít. Obecně shrnuto, české vztahy k Rusku jsou formovány mnoha aktéry, ať se již jedná o soukromý byznys, vládní sektor nebo nadnárodní úroveň vztahů. Tyto relace zahrnují jak bezpečnostní, diplomatický a obchodní aspekt, tak i vědu a vzdělávání, které však jdou nad rámec možností tohoto textu. Přirozeně každý aktér vidí svůj zájem poněkud odlišné oblasti, a jelikož jen těžko budeme moci dojít k všezahrnující syntéze, která by pokryla zájmy všech zainteresovaných stran, bude potřeba na základě široké veřejné debaty vydělit ty nejpálčivější otázky a nejvýznamnější národní zájmy v česko-ruských vztazích a ty definovat jako priority, do kterých je třeba dále investovat a jejich rozvoj podporovat.

Asociace pro mezinárodní otázky (AMO)

AMO je nevládní nezisková organizace založená v roce 1997 za účelem výzkumu a vzdělávání v oblasti mezinárodních vztahů. Tento přední český zahraničně politický think-tank není spjat s žádnou politickou stranou ani ideologií. Svou činností podporuje aktivní přístup k zahraniční politice, poskytuje nestrannou analýzu mezinárodního dění a otevírá prostor k fundované diskusi.

+420 224 813 460

www.amo.cz

info@amo.cz

Žitná 608/27, 110 00 Praha 1

www.facebook.com/AMO.cz

www.twitter.com/amo_cz

www.linkedin.com/company/amocz

www.youtube.com/AMOCz

Nadace Hannse Seidela (HSS)

Hanns-Seidel-Stiftung (HSS, Nadace Hannse Seidela) je německá politická nadace blízka bavorské konzervativní straně CSU (Křesťansko-sociální unie, člen Evropské lidové strany). Jejím hlavním posláním je podpora demokracie, občanského vzdělávání, míru a rozvoje v Německu a ve světě. Nadace nese své jméno po bývalém bavorském předsedovi vlády a předsedovi CSU Hannsi Seidelovi. Je z velké části financovaná německým státem. Centrála HSS se nachází v hlavním městě Bavorska, v Mnichově. V současné době nadace operuje ve více než 50 zemích celého světa. Její projekty se zaměřují především na podporu mladých lídrů, žen v politických stranách, posílení občanské společnosti, přeshraniční spolupráce a upevňování vlády práva a demokracie.

<https://www.hss.de/>

<https://www.facebook.com/Hanns-Seidel-Stiftung-Tschechien-Nadace-Hannse-Seidela-v-České-republice-106404141214113>

Pavel Havlíček

Pavel Havlíček je analytikem Výzkumného centra AMO se zaměřením na východní Evropu, zejména Ukrajinu, Rusko a Východní partnerství. Profesně se zabývá také otázkami strategické komunikace a dezinformací stejně jako demokratizace a podpory občanské společnosti. Pavel Havlíček spolupracuje s AMO od května 2016. V září 2017 dokončil dvouleté studium mezinárodního magisterského programu Erasmus Mundus v oboru Russian, Central and East European Studies na University of Glasgow v kombinaci s Evropskými studii na Jagellonské univerzitě v polském Krakově.

pavel.havlicek@amo.cz

@Pavel_Havlicek_

Tereza Soušková

Tereza Soušková je analytičkou Výzkumného centra AMO. Odborně se specializuje na region východní Evropy, Ruska, Kavkazu a Střední Asie. Vystudovala politologii a východoevropská studia na Filozofické fakultě Karlovy Univerzity. Absolvovala studijní pobyty v Rusku, Arménii a na Ukrajině. Specializuje se na region východní Evropy, Ruska, Kavkazu a Střední Asie. V rámci doktorského studia se zaměřuje na ruskou zahraniční politiku, výzkum demokracie v postsovětských zemích a na problematiku neuznaných států.

tereza.souskova@amo.cz

@TerezaSouskova
